Fra landssvik til «trollterror»: Utviklingen i det norske høyreekstreme trusselbildet fra 1945 til 2019

Jacob Aasland Ravndal

Postdoktor ved Institutt for statsvitenskap / Senter for ekstremismeforskning (C-REX)

Universitetet i Oslo

E-post: j.a.ravndal@c-rex.uio.no

Sammendrag

Denne artikkelen beskriver utviklingen i det høyreekstreme trusselbildet i Norge fra 1945 til sommeren 2019, da terrorangrepet mot Al-Noor-moskeen i Bærum inntraff. Gjennomgangen viser at høyreekstrem vold har manifestert seg i ulike former og med ulik motivasjon, og at dagens trusselbilde er kvalitativt annerledes enn det vi tidligere har erfart. Derfor er det behov for å utforske nye teorier for å forstå dagens utfordringer, nye metoder for å studere aktørene som er involvert, samt vurdere alternative virkemidler for å motvirke truslene.

This article describes the development of extreme-right violence in Norway between 1945 and the summer of 2019, when the terrorist attack against the Al-Noor mosque in Bærum occurred. The review shows that extreme-right violence has manifested itself in different shapes and with different motives, and that today's threats are qualitatively different from previous experiences. Therefore, there is a need to explore new theories to understand today's challenges, new methods for studying the actors involved, and evaluating the need for alternative means to counter current threats.

Innledning

De siste årene har voldstrusselen fra høyreekstreme aktører fått økt oppmerksomhet i Norge. Bakteppet er naturligvis 22. juli-angrepene og angrepet i Bærum i 2019. At høyreekstreme bruker vold for å oppnå politiske mål, er ikke nytt. Tenk bare på bombingene av 1. mai-toget i 1979 eller drapet på Benjamin Hermansen i 2001. Men flere forhold gjør dagens trusselbilde ganske ulikt det vi tidligere har erfart. Dette krever nytenkning både innen forskningen på feltet og innen arbeidet med å motvirke dagens trusler.

For å belyse hva som er nytt, redegjør denne artikkelen for utviklingen i det høyreekstre trusselbildet i Norge fra 1945 til 2019.¹ Hensikten er å tegne et langsiktig tidsbilde som dagens trusselsituasjon kan plasseres inn i. For virkelig å forstå hva som gjør dagens situasjon unik, er det nødvendig også å kjenne til det som har vært.

For å beskrive den historiske utviklingen gjennomgår artikkelen sentrale hendelser og utviklingstrekk for høyreekstrem vold i Norge. Høyreekstrem vold forstås i denne sammenheng som all fysisk vold med høyreekstrem ideologi som avgjørende premiss for målutvelgelsen. Høyreekstrem ideologi forstås som anti-demokratiske holdninger til forsvar for sosial ulikhet mellom grupper, som oftest mellom egen etnisk gruppe eller «rase» og dem som ikke anses å tilhøre denne gruppen eller «rasen» (Jupskås 2019).

For å skape oversikt og forståelse for utviklingen i det høyreekstre trusselbildet deler artikkelen perioden mellom 1945 og 2019 inn i fem faser, med utgangspunkt i de høyreekstremes bakgrunn, motivasjon, organisering og fiendebilder:

1945–1970: Søken etter oppreisning

1970–1980: Revolusjonær motstandskamp

1980–2001: Rasistisk vold og skinheadkultur

2001–2011: Den islamfiendtlige bevegelsen og enslige aktører

2011–2019: Militant aktivisme, transnasjonale subkulturer og «trollterror»

Disse fasene gjenspeiler hovedtrekk i trusselbildet, men har glidende overganger.

Elementer fra én fase vil kunne gjenfinnes i andre faser. Likevel er fasene tilstrekkelig ulike til at de krever sin egen forklaring. I det som følger, beskrives hver av fasene mer i detalj, med hovedvekt på den femte og siste fasen. Til slutt diskuterer artikkelen hvordan de siste endringene i trusselbildet utløser et behov for å utforske nye teorier og metoder samt vurdere alternative virkemidler for å motvirke truslene.

[1945–1970: Søken etter oppreisning](#)

Høyreekstrem virksomhet i Norge etter krigen var primært knyttet til personer som hadde kjempet som «fremmedkrigere» på tysk side, eller som hadde forbindelser til Nasjonal Samling – Quislings regjeringsparti under okkupasjonen av Norge. Mange av disse ble dømt under landssvikoppgjøret, og det var opplevelsen av urettmessig behandling under dette oppgjøret, og ønsket om oppreisning, som preget det høyreekstre miljøet de første tiårene etter krigen. Miljøet hadde sin kjerne i

redaksjonen til tidsskriftet *Folk og Land*, som i all hovedsak bedrev skriftlig aktivisme. Dermed forble den høyreekstreme voldstrusselen relativt lav i Norge de første tiårene etter krigen.

Likevel skjedde enkelte hendelser som er verdt å nevne. Allerede i mars 1963 avdekket politiet et omfattende våpenlager knyttet til en ungdomsgjeng med forbindelser til det nazistiske miljøet i Norge. Gjengen hadde blant annet stjålet tolv geværer, tolv maskinpistoler, sambandsutstyr, uniformer, proviant og ammunisjon fra et Heimevernslager på Ekeberg i Oslo. De hadde også stjålet dynamitt fra en byggeplass. I tillegg fant politiet betydelige mengder nazistisk litteratur og symboleffekter i en gammel bunker. Det viste seg at ungdomsgruppen var ledet av en tidligere «fremmedkriger» som ville danne en «nasjonaldemokratisk stat» i Norge (Bangsund 1984: 88–89).

På 1960-tallet ble også journalister og andre som uttalte seg offentlig om jødeforfølgelsen, drapstruet gjennom brev fra personer med knytninger til det nazistiske miljøet. Datidens PST, Politiets overvåkningstjeneste (POT), mente likevel det var få tegn på at nazister i Norge organiserte seg, og at trusselen mot demokratiet fortsatt kom fra venstreradikale grupper ved norske skoler og universiteter (Bangsund 1984: 89–90). Dette bildet endret seg imidlertid på 1970-tallet, da en ny generasjon aktivister overtok styringen av den høyreekstreme miljøet.

1970–1980: Revolusjonær motstandskamp

Den andre fasen preges av arbeidet med å opprette et politisk parti som kunne representere nazistenes interesser i Norge, og som førte til opprettelsen av Norsk Front i 1975. Mens oppreisning etter landsvikoppgjøret var den viktigste kampsaken for første generasjon, ble motstand mot kommunismen den viktigste kampsaken for neste generasjon. Denne generasjonen delte ikke de samme krigserfaringene, og rekrutterte mer blant yngre deler av befolkningen.

Forløperen til Norsk Front var ungdomsorganisasjonen Nasjonal Ungdomsfylking (NUF), i tillegg til flere mindre grupper som samlet seg rundt den anti-kommunistiske kampsaken, som for eksempel Anti-Kommunistisk Allianse (AKA). Voldsberedskapen i disse miljøene var relativt høy, selv om den resulterte i få alvorlige voldshendelser. For eksempel var AKA organisert som en kampgruppe mot kommunister og venstreradikale

som opererte med hemmelige celler og bedrev våpenopplæring i Ungdommens Heimevern (Bangsund 1984: 135).

Det foregikk på samme tid en offentlig debatt om hvorvidt POT i større grad burde informere offentligheten om trusselen fra de høyreekstreme, som for øvrig selv deltok i debatten i beste sendetid (NRK 1975).² Det er verdt å merke seg at datidens nynazister både så ut og oppførte seg ganske annerledes enn det mange tenker på som stereotypiske nynazister i dag. De sprang i stor grad ut av borgerlige miljøer og fra universitetene, og var på mange måter mer akseptert og normalisert enn hva tilfellet er i dag. Den gangen var for eksempel representanter fra NUF aktive i Studentersamfunnet, og holdt ved flere anledninger appeller der, noe som ville være utenkelig i dag. I forbindelse med en NUF-offensiv på skoler og Universitetet i Oslo høsten 1974 erklærte for eksempel en sentral NUF-representant at Norge skulle bli fascistisk innen 20 år, og understrekte erklæringen med en Hitler-hilsen fra talerstolen i Studentersamfunnet. Til slutt ble NUF utestengt fra Studentersamfunnet, og med utestengelsen fulgte også en bombetrussel, som demonstrerte det nazistiske miljøets latente voldsberedskap (Bangsund 1984: 148–149).

Overgangen fra trusler til reell voldsutøvelse kom i forbindelse med opprettelsen av Norsk Front i 1975. Norsk Fronts leder, Erik Blücher, hadde allerede som forhenværende leder av NUF markert seg som en dyktig strateg som visste hvordan mediene kunne manipuleres for å skaffe oppmerksomhet om hans egen sak og organisasjon. Blücher hadde også gjennom hele sin politiske karriere vært bevisst på det strategiske dilemmaet når det gjelder bruk av voldelige og spektakulære virkemidler som tiltrekker seg stor oppmerksomhet på den ene siden, versus muligheten for å påvirke opinionen gjennom ordinær politisk aktivitet på den andre. Blüchers svar på dilemmaet var å plassere seg selv på den lovlige siden, samtidig som han tilrettela for at andre kunne gjennomføre ulovlige aksjoner i sakens navn.

Slik sett kan flere av angrepene som fant sted under denne perioden sees i sammenheng med en bevisst og målrettet strategi blant ledende norske nazister. Målet var å erstatte datidens politiske system med et autoritært styre. Det var med andre ord en form for optimisme å spore i det nazistiske miljøet i Norge på 1970-tallet. Det forelå en reell tro på at fordekt og til dels voldelig virksomhet kombinert med åpen propaganda faktisk kunne bringe resultater. Dermed ble det gjennomført flere alvorlige angrep, særlig mot

venstresiden, fra personer med tilknytning til eller inspirasjon fra Norsk Front, inkludert bombingene av Oktober-bokhandelen i Tromsø i 1977 og bombene i Oslo 1. mai 1979.

Rettsakene som fulgte i kjølvannet av disse hendelsene, førte til at Norsk Front ble oppløst i 1979. Samtidig var ikke-vestlig innvandring i ferd med å bli et omstridt tema i norsk offentlighet (Hellevik og Hellevik 2017). Siden starten av 1970-tallet hadde Norge opplevd en merkbar vekst i antallet fremmedarbeidere fra land som Pakistan og Marokko. Utover 1980-tallet kom en ny innvandringsbølge bestående av flyktninger og asylsøkere (Kjeldstadli mfl. 2003). Dermed ble den revolusjonære anti-kommunistiske motstanden erstattet av en ny kampsak for norske høyreekstreme: kampen mot innvandring.

1980–2001: Rasistisk vold og skinheadkultur

Den tredje fasen begynner med en serie bombeangrep rettet mot ulike innvandrergrupper, og kulminerte med sprengningen av Ahmadiyya-moskéen på Frogner i Oslo den 14. juni 1985. En kvinne ble lettere skadet i sprengningen, som angivelig var så kraftig at gulvet løftet seg 15 centimeter (Aftenposten 1985: 13). Det skulle vise seg at gjerningspersonen, som tilhørte Nasjonalt Folkeparti (etterfølgeren til Norsk Front), også hadde deltatt i flere andre dynamittangrep med en knippe partifeller, deriblant sprengningen av inngangsdøra til et innvandrersenter i Oslo (Aftenposten 1986: 12).

Det er likevel ikke spektakulære bombeangrep som kjennetegner voldsbruken i denne perioden, men heller gatevold rettet mot innvandrere og antifascister. I starten var mye av denne volden knyttet til løst organiserte ungdomsgjenger på ulike steder i landet (Bjørge 1997). Etter hvert som skinheadkulturen ble mer populær, også blant høyreekstreme, ble det etablert mer organiserte grupper med klar nynazistisk profil, slik som Viking, Hvit Arisk Terror (HAT) og Boot Boys (Fangen 2001). I tillegg til å angripe innvandrere var medlemmene av disse gruppene stadig i gateslagsmål med militante antifascister (Kallevik 2014).

Sammenlignet med foregående fase var voldsbruken i mindre grad knyttet til en revolusjonær strategi, og i større grad drevet av lokale gruppedynamikker, ungdomsopprør og militant rivalisering (Bjørge og Carlsson 1999). Samtidig er fasen trolig den mest voldelige dersom man teller antall alvorlige angrep. I flere tilfeller var det bare flaks at ingen ble drept, og skytevåpen og eksplosiver ble stadig oftere brukt.

Flere av de norske gruppene utviklet også en mer terrororientert profil mot slutten av 1990-tallet (Ravndal 2018).

Fasen fikk en brå avslutning som følge av drapet på den 15 år gamle gutten Benjamin Hermansen på Holmlia 26. januar 2001. Begge gjerningspersonene var tilknyttet skinheadgruppen Boot Boys. Drapet skapte sterke motreaksjoner i det norske samfunnet, noe som bidro til at det høyreekstreme miljøet imploderte i tiden som fulgte. Norge gikk inn i en ny og mindre voldelig fase hvor innvandringsmotstanden i større grad foregikk på nett og ble kanalisert mot én bestemt innvandringsgruppe: muslimer.

2001–2011: Den islamfiendtlige bevegelsen og enslige aktører

Den fjerde fasen begynner med terrorangrepene i New York den 11. september 2001, som ga grobunn for en islamfiendtlig bevegelse som siden har preget både Norge og resten av den vestlige verden (Berntzen 2019). I denne fasen ble internett den viktigste arenaen for høyreekstrem aktivisme (Bjørge og Gjelsvik 2018; Haanshuus og Jupskås 2017).

Samtidig som den islamfiendtlige bevegelsen vokste frem, ble det i økende grad gjennomført høyreekstreme terrorangrep mot muslimske mål rundt omkring i Europa. Bak de fleste angrepene stod såkalte enslige aktører, det vil si enkeltindivider som planlegger og gjennomfører angrep uten direkte involvering fra andre. De fleste enslige aktører er imidlertid allikevel i kontakt med likesinnede enten på nett eller i det virkelige liv (Schuurman mfl. 2017).

Sommeren 2008 ble også Norge rammet av denne trenden, da en 26-år gammel mann skjøt og drepte en pirattaxisjåfør med somalisk opprinnelse i Heimdal med 13 rifleskudd. Å drepe en muslim var ett av flere punkter på en liste gjerningspersonen hadde laget over fremtidige gjøremål. Gjerningspersonen, som blant annet hadde vært aktiv på det høyreekstreme nettforumet *Stormfront*, ble i ettertid dømt til tvungen psykisk helsevern.

Tre år senere, 22. juli 2011, ble Norge rammet av det største angrepet siden 2. verdenskrig da en enslig aktør først sprengte en gjødselbombe i regjeringsskvartalet som drepte 8 og skadet over 200 personer, før han skjøt over 100 personer på sommerleiren til Arbeiderpartiets ungdomsorganisasjon på Utøya, hvorav 69 døde. Tekstene som gjerningspersonen hadde limt inn i manifestet sitt, levnet liten tvil om at han var

inspirert av den islamfiendtlige bevegelsen. Og selv om det var venstresiden i norsk politikk som ble angrepet, var begrunnelsen for målutvelgelsen at disse såkalte kulturmarxistene hadde tillat en muslimsk invasjon av Norge (Hemmingby og Bjørge 2015).

Terrorangrepene den 22. juli 2011 markerte et vannskille ikke bare i det norske, men også i det internasjonale høyreekstre trusselbildet. Dette kom delvis av antallet ofre, som var sjeldent høyt i høyreekstrem sammenheng, men også av kompleksiteten i angrepet (kombinasjonen av eksplosiver og halvautomatisk skytevåpen), den omfattende planleggingen og ikke minst betydningen av internett for selvradikalisering og angrepsplanlegging (Ravndal 2013).

2011–2019: Militant aktivisme, transnasjonale subkulturer og «trollterror»

Den femte fasen starter med gjenopprettelsen av den militante nazistgruppen som i dag kaller seg Den nordiske motstandsbevegelsen (DNM). Med dette ble organiserte høyreekstre nok en gang synlige på gata. Samtidig preges denne fasen av fremveksten av flere voldsforherligende subkulturer på nett som har inspirert massedrapsaksjoner i flere land, deriblant angrepet mot Al-Noor-moskeen i Bærum i 2019. Like før angrepet i Bærum forsøkte gjerningspersonen også å bli medlem i DNM, men ble etter et innledende intervju aldri fulgt opp grunnet en intern splittelse i organisasjonen.

Militant aktivisme

Da DNMs norske avdeling ble gjenopprettet ved årsskiftet 2010/2011, hadde det gått flere år siden nazister organiserte seg i Norge. Gruppen, som har sitt hovedsete i Sverige, ble forsøkt etablert i Norge i 2003, men mislyktes. I Sverige ble gruppen dannet allerede i 1997, og klarte å samle det fragmenterte høyreekstre landskapet i Sverige i én organisasjon, en sjelden bragd innen slike miljøer, i alle fall frem til gruppen ble splittet i 2019. I tillegg har gruppen bygget en transnasjonal organisasjon som er aktiv i Sverige, Finland, Norge og Danmark (Ravndal 2019).

DNM skiller seg fra en del andre høyreekstre grupper ved at de ser på seg selv som en eliteorganisasjon som stiller høye krav til sine medlemmer. Derfor har de aldri hatt som mål å vokse fort, men heller rekruttere de rette folkene, det vil si aktivister som er villige til å ofre mye for kampen. Dette kan være én årsak til at DNM brukte lang tid på å etablere seg i Norge. Sakte, men sikkert dukket det imidlertid opp lokale «reder», eller

underavdelinger, flere steder i landet. Hvert rede bestod av kun en håndfull personer, flere med en fortid i nazistiske grupper. I løpet av de første årene forble aktivitetsnivået lavt. Utover å publisere artikler på websiden ble det gjennomført klistremerkeaksjoner om natten og interne gruppebyggingsaktiviteter som turer i skog og mark.

Da den svenske modergruppen skiftet leder i 2015, skjedde et taktskifte både i Sverige og Norge. Den nye lederen ønsket mer synlighet i offentligheten og krevde at de norske aktivistene skulle vise seg frem. Dermed ble det i årene som fulgte, gjennomført flere offentlige aksjoner rundt omkring i landet, som regel i form av løpeseddelutdelinger. I tillegg gjennomførte DNM en større demonstrasjon i Kristiansand i juli 2017. Denne demonstrasjonen førte til stor oppmerksomhet fra norske medier, og mange opplevde det som svært ubehagelig at nazister nok en gang marsjerte i norske gater.

I 2018 gjennomførte tidligere medlemmer av DNMs svenske avdeling tre bombeangrep i Göteborg. Samme år ble den finske avdelingen forbudt som følge av et dødelig angrep mot en person som ytret seg negativt til DNMs aktivister. Det ble også knyttet bekymring til at DNM i Sverige regelmessig oppsøkte voldelige konfrontasjoner med politi og motdemonstranter, at de bedrev systematisk trakassering av politiske motstandere, og at de i prinsippet ikke tok avstand fra massiv voldsbruk (Ravndal og Bjørge 2018).

Transnasjonale subkulturer

Omtrent samtidig som DNM trappet opp aktivitetsnivået, pågikk en annen utvikling av betydning for det norske trusselbildet – på internett. En ny generasjon aktivister som hadde vokst opp med nettspill og sosiale medier, var i ferd med å utfolde seg og etablere nye nettbaserte møteplasser hvor de diskuterte alt fra dataspill og damer til politikk og samfunn. Personer som kanskje ikke fant seg til rette i sine lokalsamfunn, fant likesinnede fra alle verdens hjørner på ulike netttora. I fellesskap dyrket de frem nye subkulturer, noen av dem mer ekstreme enn andre. To slike subkulturer fikk særlig betydning for trusselbildet både i og utenfor Norge. Den ene var SIEGE-subkulturen, som ble utviklet av de høyreekstreme selv. Den andre var chan-subkulturen, som ufrivillig og på en tvetydig måte ble til en yngleplass for en ny generasjon høyreekstreme. Chan-subkulturen ble også utslagsgivende for terrorangrepet i Bærum i 2019, og illustrerer hvordan transnasjonale strømninger på internett kan få direkte implikasjoner for utviklingen i det norske trusselbildet.

SIEGE-subkulturen: Okkult terrordyrkelse

SIEGE-subkulturen oppstod på internettforumet Iron March, opprettet av en russisk usbeker og en håndfull andre høyreekstreme aktivister i 2011. Disse aktivistene bekjente seg til såkalt tredjeosisjonisme, en ideologisk konstruksjon som er kritisk til både kommunismen og kapitalismen, og som heller velger en «tredje vei» som bygger på nasjonalisme og sosialisme, med klare paralleller til nasjonalsosialismen. Hensikten med Iron March-forumet var å bygge en transnasjonal plattform for siste generasjon høyreekstreme (Ross, Bevensee og ZC 2019).

I 2015 annonserte den amerikanske gruppen Atomwaffen Division sin tilblivelse på Iron March. Gruppen, som ble dannet av en håndfull menn i begynnelsen av 20-årene, hentet sin ideologiske inspirasjon fra en redigert samling nyhetsbrev med tittelen SIEGE, skrevet av den amerikanske nazisten James Mason på 1980-tallet. Disse tekstene fremmer blant annet lederløs motstand og terrorisme for å etablere en raseren nasjon. Et sentralt konsept i gruppens propaganda er «akselerasjonisme», som i denne sammenheng handler om å ta i bruk terrorisme og andre virkemidler som kan få samfunn til å gå i oppløsning, for slik å fremskynde den lenge etterlengtede rasekrigen. Atomwaffen Division utviklet også en særegen estetikk og stil preget av okkultisme, konspirasjonsteorier, nihilisme og terrordyrkelse, hvor hyllester av Anders Behring Breivik inngikk i gruppens propaganda (Hanrahan 2018).

Dette stiluttrykket ble kopiert av flere andre likesinnede og i all hovedsak nettbaserte grupper i USA og Europa under navn som The Base, Sonnenkrieg Division og Feuerkrieg Division. Selv om disse gruppene ga inntrykk av å arrangere våpentreningsleirer og ha medlemmer som var villig til å ta opp kampen «i det virkelige liv», altså utenfor internett, var de hovedsakelig aktive på den krypterte meldingstjenesten Telegram (Bedingfield 2020). Hvor velorganiserte de egentlig var, hvor mange medlemmer de egentlig hadde, og hvor villige de var til å ta steget fra nettaktivisme til å utøve fysisk vold, er vanskelig å vite. De fleste estimerer antyder at antallet medlemmer var relativt lavt, gjerne i størrelsesorden 10–30 personer per gruppe. Av dem som er avslørt, har flere vist seg å være unge tenåringsgutter, deriblant lederen av Feuerkrieg Division, som var en 13 år gammel skolegutt fra Estland (Tambur 2020).

Ingen av disse gruppene har gjennomført faktiske terrorangrep. Enkelte personer har blitt arrestert for mistanke om mulig terrorplanlegging, men disse har operert i

ransonene av gruppene. Lekkasje fra Iron March-forumet og chatte-loggene til Feuerkrieg Division viser også at en håndfull nordmenn har deltatt i disse nettverkene. I tillegg ble DNM i Iron March-propaganda omtalt som en av få grupper i verden som støttes av Iron March-nettverket. Flere DNM-medlemmer har også vist interesse for SIEGE-subkulturen.

Chan-subkulturen: Memer og trolling

Historien om den høyreekstreme kapringen av chan-forumene begynner med etableringen av nettstedet 4chan i 2003. Nettstedet ble etablert av en amerikansk 15-åring som kopierte koden fra det japanske nettstedet 2channel for å dele japanske anime-tegneserier, internetthumor og porno med vennene sine. 4chan ble imidlertid populært hos en større gruppe brukere som i fellesskap dyrket frem en ny subkultur der såkalte internettmemer og trolling utgjorde sentrale elementer (Beran 2019).

Et internettmem oppstår ved omfattende kopiering og deling av et kulturelt uttrykk, ofte bestående av et bilde eller tegning kombinert et stykke tekst som effektivt kommuniserer en, i mange tilfeller, humoristisk, politisk eller sarkastisk idé. Trolling er en form for sosial interaksjon på nett der hensikten er ved hjelp av moralsk grenseoverskridende og sjokkerende utsagn å fremprovosere negative emosjonelle reaksjoner hos en annen person eller gruppe for ens egen humoristiske tilfredsstillelse. Trolling kan også komme i form av internettmemer som spiller på følsomme temaer som rasisme eller kvinnehat. I mange tilfeller mener ikke de såkalte trollene det de faktisk sier, men synes det er gøy at andre tror de mener det, og blir fornærmet av det.

4chan ble også et tilholdssted for anarkistiske internettaktivister som så på internett som et globalt frigjøringsprosjekt. Dermed oppstod en interessekonflikt mellom «trollene», som bare vil ha det gøy på andres bekostning, og «aktivistene», som ønsket å bruke internett for å skape sosial og politisk endring. Det hele endte med en splittelse der «aktivistene» forlot 4chan og etablerte det transnasjonale hackerkollektivet kjent som Anonymous, mens «trollene» ble igjen på 4chan, som dermed utviklet seg i stadig mer ytterliggående retning.

I 2013 ble nettstedet 8chan opprettet. Dette var en ny og enda mer ekstrem versjon av 4chan. Selv om eierne tilsynelatende hadde et ytringsfrihetsmotiv, ble 8chan raskt en yngleplass for siste generasjon høyreekstreme. Skillet mellom humor, sarkasme og ironi på den ene siden og oppriktige høyreekstreme ytringer på den andre, ble stadig mer

uklart. Oppfordringer til vold og massedrap ble vanlig. Personer som faktisk hadde gjennomført massedrapsaksjoner som skoleskytinger eller høyreekstreme terrorangrep, ble hyllet som helter. Og selv om mange som kom med slike oppfordringer, kanskje ikke mente alvor, fantes det lett påvirkelige personer der ute som ikke evnet å skille ironi fra alvor.

“Trollterror”

Den 15. mars 2019 gikk en 28 år gammel mann til angrep på to moskeer med halvautomatiske våpen i byen Christchurch på New Zealand. Til sammen 51 personer ble drept i angrepene, som skapte massiv medieoppmerksomhet over hele verden. En av årsakene til den massive oppmerksomheten var at gjerningspersonen livestrømmet angrepene via en Facebook-lenke som han hadde lagt ut på 8chan kort tid før angrepet. I tillegg distribuerte han et manifest skreddersydd for 8chan- og 4chan-brukere, fullt av interne referanser og pek. Som resultat ble gjerningspersonen raskt omfavnet og hyllet som en helgen på chan-forumene.

Den gryende populariteten til Christchurch-angriperen blant chan-brukere bidro til at flere forsøkte å følge i hans fotspor. Den 27. april angrep en enslig aktør en synagoge i byen Poway i California. Den 3. august ble et kjøpesenter i grensebyen El Paso i Texas angrepet av en annen enslig aktør. Akkurat som Christchurch-angriperen lastet disse to gjerningspersonene opp sine manifeste på 8chan, og alle tre ble hyllet som helgener på 8chan og lignende fora. Det var også disse tre gjerningspersonene som ble hyllet i internettmemet som Philip Manshaus lastet opp på nettforumet Endchan kort tid før angrepet i Bærum den 10. august 2019.³

Da Philip Manshaus gikk til angrep på Al-Noor-moskeen i Bærum, var målet å drepe så mange muslimer som mulig. Før han dro til moskeen, hadde han skutt og drept sin egen stesøster fordi hun var adoptert, og Manshaus mente hun kunne skape problemer for sin far og stemor når den nært forestående rasekrigen var over og «utlendinger» ikke lenger var tillatt i Norge. Etterforskningen som fulgte, levnet liten tvil om at Manshaus hadde selvradikalisert seg på nett, og at han hovedsakelig var påvirket av miljøer og personer utenfor Norge, deriblant chan-foraene.

Den videre utviklingen i trusselbildet: Forventinger og implikasjoner

Hvis vi nå kikker oss tilbake, er det særlig tre slutninger som kan trekkes om den videre utviklingen i trusselbildet, med utgangspunkt i det som allerede har skjedd. For det

første har det totale voldsvolumet gått ned som resultat av at antallet organiserte grupper som aktivt anvender vold, også har gått ned. Samtidig har sannsynligheten for massedrapsangrep begått av enslige aktører økt. Dermed kan vi forvente færre angrep, men flere drepte når noen først går til angrep.

For det andre består dagens høyreekstreme terrortrussel nesten utelukkende av enslige aktører med svak eller ingen tilknytning til organiserte miljøer. Dermed kan vi forvente at mulighetsrommet for å avdekke terrortrusler gjennom tradisjonelle virkemidler som overvåkning og infiltrasjon er betydelig mindre enn tidligere, og at mottiltak i større grad må rettes mot allmenn bevisstgjøring om tegn på radikalisering, særlig rettet mot personer i nære relasjoner med sårbare individer, slik som familie, venner og lærere.

For det tredje har politiske hendelser og strømninger utenfor Norge blitt mer toneangivende for voldstrusselen i Norge, ettersom denne voldstrusselen primært består av enslige aktører som radikaliseres i transnasjonale subkulturer på nett. Dermed kan vi forvente at hendelser og aktører fra hvor som helst i verden kan få direkte konsekvenser for det norske trusselbildet, samt at angrep kan finne sted hvor som helst i Norge, uavhengig av det lokale høyreekstreme miljøet.

På grunnlag av de tre slutningene vil jeg argumentere for behovet for en fornyelse av teorier og metoder for å forstå og forklare dagens trusselbilde. Teori som tradisjonelt har vært brukt for å forklare radikalisering i Norge, handler i stor grad om interne gruppedynamikker og interaksjonen mellom militante grupper på høyre- og venstresiden, politiet og sivilsamfunnet (Bjørge 1997; Bjørge og Carlsson 1999). Det teoretiske rammeverket har med andre ord vært lokalt forankret og gruppeorientert. I dag er det mye som tyder på at de høyreekstreme terrortrusslene er løsrevet fra det lokale og heller knyttes til to andre sfærer: transnasjonale nettbaserte subkulturer på den ene siden, og nære (familie)relasjoner på den andre. Dermed kan det være vel så relevant å trekke på teori som er rettet mot å forstå slike nettbaserte subkulturer og nære (familie)relasjoner, som typisk vil være å finne utenfor ekstremismeforskningen. For eksempel kan studier av andre subkulturer som Straight Edge (motkultur som vektlegger avhold, se Williams 2003) eller Pro-Ana (pro-anorektisk, se Gailey 2009) trolig kaste lys over noen av de samme identitetssøkende og bekreftende mekanismene som trekker ungdom til høyreekstreme subkulturer.

Det vil også være behov for å fornye metodene som forskningen kan ta i bruk for å undersøke dagens trusselbilde. For å studere transnasjonale subkulturer på nett kan det være aktuelt å gjennomføre deltagende observasjon i slike nettfora, men dette vil kunne kreve aktiv deltagelse med fordekt profil, noe som vil være problematisk fra et forskningsetisk ståsted. Det finnes imidlertid en rekke andre nettbaserte verktøy som kan anvendes til å studere sammenhengene mellom nettmiljøer og faktisk voldsutøvelse, slik som nettverksanalyser eller lingvistiske analyser av voldelige ekstremisters språkbruk på nett. For eksempel har Berntzen (2019) gjennom nettverksanalyser kunnet vise at den islamfiendtlige bevegelsen er mindre voldstilbøyelig og mer liberal enn det mange har trodd, mens andre forskere har utviklet lingvistiske verktøy som skal kunne avdekke angrepsintensjonen til enslige aktører basert på det de skriver på nettet (Cohen mfl. 2014). Her er det med andre ord primært fantasien og forskningsetikken som setter begrensingene.

Til slutt: Når det gjelder aktuelle mottiltak, viser denne gjennomgangen at de som står bak den høyreekstreme voldstrusselen i Norge, har gått fra å representere de ressurssterke til å representere de ressursvake. Fra 1945 og frem til 1980-tallet rekrutterte høyreekstreme grupper og partier i Norge primært fra borgerlige rekker og universitetsmiljøene. Det som imidlertid kjennetegner dagens aktivister, både de organiserte og de enslige, er utenforskap, svak tilknytning til arbeidslivet, mangelfull skolegang, rusmisbruk og kriminalitet (PST 2019). Dermed kan vi forvente at de mest effektive forebyggingstiltakene er å finne innen skole-, sosial- og helsetjenestene, og at omsorg og personlig oppfølging vil være mer effektive virkemidler enn utestengelse, uthengning og straff.

Referanser

- Aftenposten (1985, 14. juni). «Nattlig bombeterror mot Ahmadiyya-moskéen». Aftenposten Aften.
- Aftenposten (1986, 22. februar). «Fem medlemmer av Nasjonalt Folkeparti for retten: Terroraksjoner, ran, millionødeleggelse».
- Bangsund, P. (1984). *Arvtagerne: Nazisme i Norge etter krigen*. Oslo: Pax.
- Bedingfield, W. (2020, 1. mars). «How Telegram became a safe haven for pro-terror Nazis». *Wired*. <https://www.wired.co.uk/article/hope-not-hate-telegram-nazis>
- Beran, D. (2019, 4. august). «Why does 8chan Exist at All?». *Medium*. <https://medium.com/@DaleBeran/why-does-8chan-exist-at-all-33a8942dbeb2>
- Berntzen, L.E. (2019). *Liberal Roots of Far Right Activism: The Anti-Islamic Movement in the 21st Century*. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429275012>

- Bjørger, T. (1997). *Racist and right-wing violence in Scandinavia: Patterns, perpetrators, and responses*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Bjørger, T., og Y. Carlsson. (1999). *Vold, rasisme og ungdomsgjenger: Forebygging og bekjempelse*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Bjørger, T., og I.M. Gjelsvik. (2018). «Utvikling og utbredelse av høyreekstremisme i Norge». I T. Bjørger (red.), *Høyreekstremisme i Norge: Utviklingstrekk, konspirasjonsteorier og forebyggingsstrategier* (PHS Forskning 2018:4), 27–144.
- Cohen, K., F. Johansson, L. Kaati og J.C. Mork (2014). «Detecting Linguistic Markers for Radical Violence in Social Media». *Terrorism and Political Violence*, 26(1): 246–256.
<https://doi.org/10.1080/09546553.2014.849948>
- Fangen, K. (2001). *En bok om nynazister*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gailey, J.A. (2009). «'Starving Is the Most Fun a Girl Can Have': The Pro-Ana Subculture as Edgework». *Critical Criminology*, 17(2): 93–108. <https://doi.org/10.1007/s10612-009-9074-z>
- Haanshuus, B.P., og A.R. Jupskås (2017). «Høyreklikk! En analyse av ytre høyre på sosiale medier i Norge». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 58(2): 145–165.
<https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2017-02-01>
- Hanrahan, J. (2018, 26. juni). «Unravelling Atomwaffen: Exposing America's New Nazi Militants». *Medium*. <https://medium.com/@Hanrahan/atomwaffendown-c662cb4d1aa6>
- Hellevik, O., og T. Hellevik (2017). Utviklingen i synet på innvandrere og innvandring i Norge. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 58(3): 250–283. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2017-03-01>
- Hemmingby, C., og T. Bjørger (2015). *The Dynamics of a Terrorist Targeting Process: Anders B. Breivik and the 22 July Attacks in Norway*. London: Palgrave Macmillan.
- Jupskås, A.R. (2019). «Høyreekstremisme». *Store norske leksikon*.
<https://snl.no/h%C3%B8yreekstremisme>
- Kallevik, J. (2014). *XTRM: Krig i Oslos gater*. Oslo: Aschehoug.
- Kjeldstadli, K., H. Tjelmeland og G. Brochmann (2003). *Norsk innvandringshistorie*, bd. 3, *I globaliseringens tid 1940-2000*. Oslo: Pax.
- NRK (1975, 28. mai). «Stat og kirke, Nynazister». *På sparket*.
- PST (2019). «Temarapport: Hvilken bakgrunn har personer i høyreekstreme miljøer i Norge?» Oslo: Politiets sikkerhetstjeneste.
- Ravndal, J.A. (2013). «Anders Behring Breiviks bruk av Internett og sosiale medier». I I.M. Sunde (red.), *Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme på internett* (PHS Forskning 2013:1), 113–125.
- Ravndal, J.A. (2018). «Right-wing Terrorism and Militancy in the Nordic Countries: A Comparative Case Study». *Terrorism and Political Violence*, 30(5): 772–792.
<https://doi.org/10.1080/09546553.2018.1445888>
- Ravndal, J.A. (2019). «Transnational Militancy in the Making: A Primer on the Nordic Resistance Movement and Generation Identity» (C-REX Working Paper). <https://www.sv.uio.no/c-rex/english/publications/c-rex-working-paper-series/transnational-militancy-in-the-making.pdf>
- Ravndal, J.A., og T. Bjørger (2018, 16. februar). «Hva er problemet med Den nordiske motstandsbevegelsen?». *Aftenposten*.
<https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/7l3plv/hva-er-problemet-med-den-nordiske-motstandsbevegelsen-ravndal-og-bj>
- Ross, A.R., E. Bevensee og ZC (2019, 19. desember). «Transnational White Terror: Exposing Atomwaffen And The Iron March Networks». *Bellingcat*.
<https://www.bellingcat.com/news/2019/12/19/transnational-white-terror-exposing-atomwaffen-and-the-iron-march-networks/>

- Schuurman, B., L. Lindekilde, S. Malthaner, F. O'Connor, P. Gill og N. Bouhana (2017). «End of the Lone Wolf: The Typology that Should Not Have Been». *Studies in Conflict & Terrorism*, 42(8): 771–778. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2017.1419554>
- Tambur, S. (2020, 14. august). «A global neo-Nazi organisation led by a 13-year-old Estonian schoolboy». *Estonian World*. <https://estonianworld.com/security/a-global-neo-nazi-organisation-led-by-a-13-year-old-estonian-schoolboy/>
- Williams, P.J. (2003). «The Straightedge Subculture on the Internet: A Case Study of Style-Display Online». *Media International Australia Incorporating Culture and Policy*, 107(1): 61–74.

¹ «Trussel» forstås i denne sammenhengen som en aktørs intensjon og evne til å anvende vold for å oppnå politiske mål, og ikke som høyreekstreme holdninger i befolkningen, som også kan true demokratiet dersom de får tilstrekkelig gjennomslag.

² Diskusjonen oppstår 49 minutter og 41 sekunder ut i programmet.

³ Etter El Paso-angrepet ble 8chan stengt, og mange brukere flokket seg dermed rundt det lignende chan-forumet Endchan.